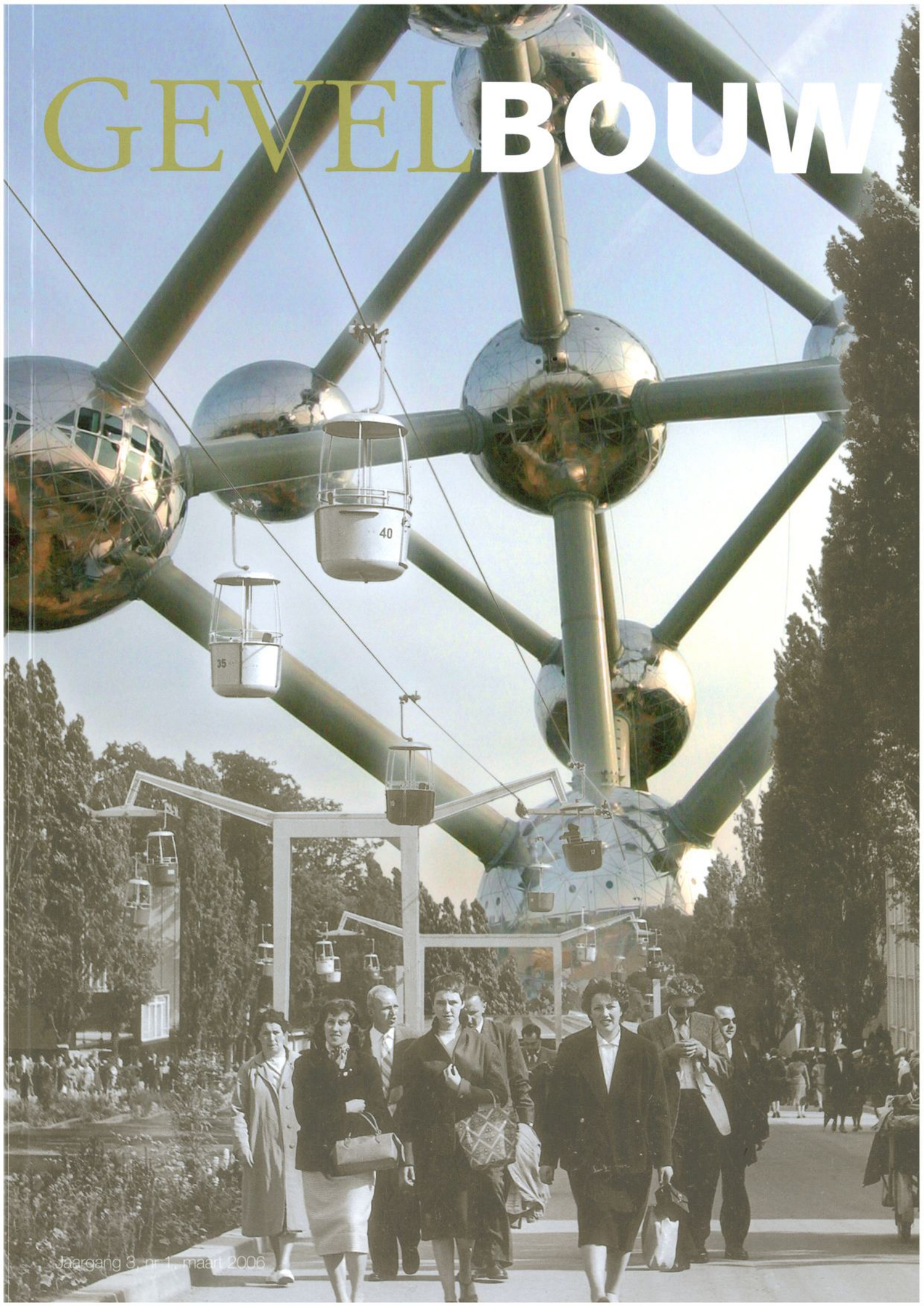

GEVELBOUW

OUDE EN

NIEUWEGEIN

TEKST: Erik Stekelenburg

BEELD: Erik Stekelenburg
(tenzij anders vermeld)

BIJ NIEUWBOUW IN TRADITIONELE STIJL LIJKEN OUD EN NIEUW ZICH PROBLEMATISCH MET ELKAAR TE VERHOUDEN. HET BEELD IS OUD OF LIJKT OUD, DAN WEL ZIET HET ER OP ZIJN MINST VERTRUOWD UIT. HET GEBOUW IS NIEUW. ARCHITECT PETER DRIJVER VAN SCALA ARCHITECTEN AAN HET WOORD NAAR AANLEIDING VAN EEN NIEUW, NET BEWOOND SUCCESVOL PROJECT IN NIEUWEGEIN.

Aan de oever van de Lek ligt ter hoogte van Vianen de oude kern Vreeswijk, tegenwoordig gemeente Nieuwegein. Sluizen, kades, witte brugjes en schattige huisjes; kortom een volmaakt schilderij van Anton Pieck. Bij een aantal binnenhavens, nog geen kilometer landinwaarts, herhaalt dit pittoreske beeld zich. Hier weliswaar zonder sluizen en bruggen. Drie verstilte straatjes in de wijk Nieuw-Vreeswijk, autovrij, echte hofjes. Denk aan de straatjes uit de tijdloze zeventiende-eeuwse schilderijen van Pieter de Hooch en Johannes Vermeer. Alleen grenzen de kades hier niet aan water, maar ontstaan, doordat de parkeergarages met daarop de woningen, half boven het maaiveld uitsteken. Tussen Nieuw- en Oud-Vreeswijk ligt woningbouw uit de jaren zestig. Een perfecte aansluiting op de stedenbouwkundige context, waar traditionele architecten zich toch op plegen voor te staan, is er niet.

Waarom hebben jullie hier ontworpen in deze traditionele architectuurstijl?

'De opdrachtgever vroeg er niet om. Het idee leefde om net als bij Rotterdam Nieuw-Terbregge van Mecanoo, een houten leefdek te maken, waaronder de auto's geparkeerd zouden staan. Van boven vanaf het dek via vides goed zichtbaar. Brrr, dachten we. Gevraagd waren kleine en goedkope huizen boven

gemeenschappelijke parkeervelden. Daarom namen we de kleine arbeidershuizen aan de kade bij de Oude Sluis in Vreeswijk als model. Als je in Vreeswijk wilt wonen, verlang je niet een huis dat lijkt op huizen in Nieuwegein, maar op huizen in Vreeswijk. Het werd geaccepteerd, de woningen stonden toch maar op een binnenterrein. Het succes van onze woningen op de kopersmarkt, die hier aanvankelijk nogal stagneerde, leidde tot herontwikkeling van het haventje. En het strakmoderne plan van Claus en Kaan, waarvan de werktekeningen al gereed waren, verdween alsnog in de prullenbak van de ontwikkelaar.'

Een succes dus, gingen alle deuren makkelijk open? 'Traditionele oplossingen worden niet overal met enthousiasme ontvangen. Tussen droom en daad staan bureaucratische en esthetische conventies. Bepaalde garantiebepalingen bijvoorbeeld verbieden een traditioneel uiterlijk, zelfs zonder onderliggend technisch argument. Zo mogen luiken niet meer op de traditionele manier met duimen en hengen op het kozijn worden gemonteerd, omdat in garantievoorwaarden staat dat ramen en deuren in het kozijn worden geplaatst en niet óp. Wat kan er misgaan? Als een metalen bevestigingsmiddel (RVS of messing schroef)

Nieuw-Vreeswijk één van de drie straten

Nieuw-Vreeswijk onder het straatniveau

copyright Scala architecten

in het hout steekt, kan zich vocht in het hout concentreren. Daar is een eenvoudige en geaccepteerde oplossing voor, namelijk een specifieke kunststof plug. Het hielp niet om te wijzen op de luiken bij naastgelegen werfwoningen uit 1953. Die hangen nog puik aan het kozijn. Terwijl wij al blij zijn, als de huidige kozijnen en ramen het 25 jaar volhouden.'

De nieuwe tijd

'Het is onvoorstelbaar arrogant om te denken het beter te kunnen, dan gebouwen die er al honderden jaren staan. Een oud gebouw is een schatkamer van gestolde kennis, anders stond het er eenvoudigweg niet meer. Klompen werden een paar jaar geleden door de ARBO afgewezen als bedrijfsschoei. De verzekeringsindustrie verbiedt donkergroene voordeuren en donkergroene ramen. Het Bouwbesluit verbiedt Amsterdamse stoepen. Zo redenerend, accepteer je je ouders, je voorland en je context niet: een prima startpunt voor een ontworpen, claim- en wantrouwenrichte maatschappij, die identiteit inruilt voor schijnzekerheden. Kijk naar de sloop van hele wederopbouw wijken ten gunste van de volgende waan van de dag. Zo wordt ook daar geen verleden opgebouwd en worden zaken verwijderd, die cultureel verankerd zijn en tot een levende traditie behoren.'

In de gezondheidszorg worden extra risicovolle gevallen wel gedekt.

'Als in de gezondheidszorg zo gehandeld zou worden, zoals de bouw handelt, dan zouden alle risicogeveallen in een gezondheidskamp opzij worden gezet. Een donkere kleur als grachtengroen vraagt meer onderhoud dan lichte kleuren; maar wanneer de timmerindustrie met betere houtsoorten zou werken of met andere details, zou eventuele schade eenvoudiger te repareren zijn. De gezondheidszorg gaat uit van de uniciteit van het individu. In Nederland is de woningbouw al lang niet meer een individuele maar een collectieve opgave, een volkshuisvestingsopgave, een politieke opgave. Het exclusieve domein voor corporaties. Nederlanders zijn sindsdien gewend om functionele en budgettaire afwegingen te maken. Dat heeft een soms potsierlijk nutsdenken opgeleverd, waaraan alles wordt onderworpen.'

Hoe is het zo gekomen?

'Zoveel mensen die op zo'n klein oppervlak moeten wonen, vragen wel om regels. Maar het is erger, als die regels niet gestoeld zijn op enige bouwkundige kennis. Niet meer dan een compromis tussen mensen zonder kennis van de markt of de techniek enerzijds en overwegingen van de producenten of de markt anderzijds. Zo sluit de Vereniging Eigen Huis zich aan bij het Garantie

copyright Scala architecten

Poort naar parkeergarage onder Nieuw-Vreeswijk vanuit 'moderne' nieuwbouw

Instituut Woningbouw. De voorwaarden waaronder zijn echter opgesteld door een club die verbonden is aan kozijn- en deurfabrikanten. Consumenten zouden hun garanties zelf moeten formuleren en zich moeten realiseren welke premies daarvoor in de koopsom betaald moet worden.

Zijn de consumenten niet zelf voor die regels verantwoordelijk? Willen ze niet alle risico's uitsluiten?

'De consumenten worden bang gemaakt. De verzekeringsindustrie spiegelt ons illusies voor. En het werkt, want hun pensioenfondsen zitten vol. Maar het garantiekartel houdt de markt gesloten. Terwijl in werkelijkheid soms gewerkt wordt met garantievoorzwaarden waarvoor geen consument bijvoorbeeld een auto zou willen kopen. Denk aan het door de timmerindustrie met veel poeha gepushte gelamineerde en gevingerlaste hout als alternatief voor tropisch hardhout. Bij schade wordt in het gunstigste geval alleen na arbitrage of een proces een nieuw kozijn op de stoep afgeleverd. Dat mag je dan zelf aanbrengen en beglazen. Regelgeving leidt niet automatisch tot goede producten. Sterker nog, op regels kan een ontwerper vaak niet eens anticiperen, omdat een deel van de onderliggende kennis

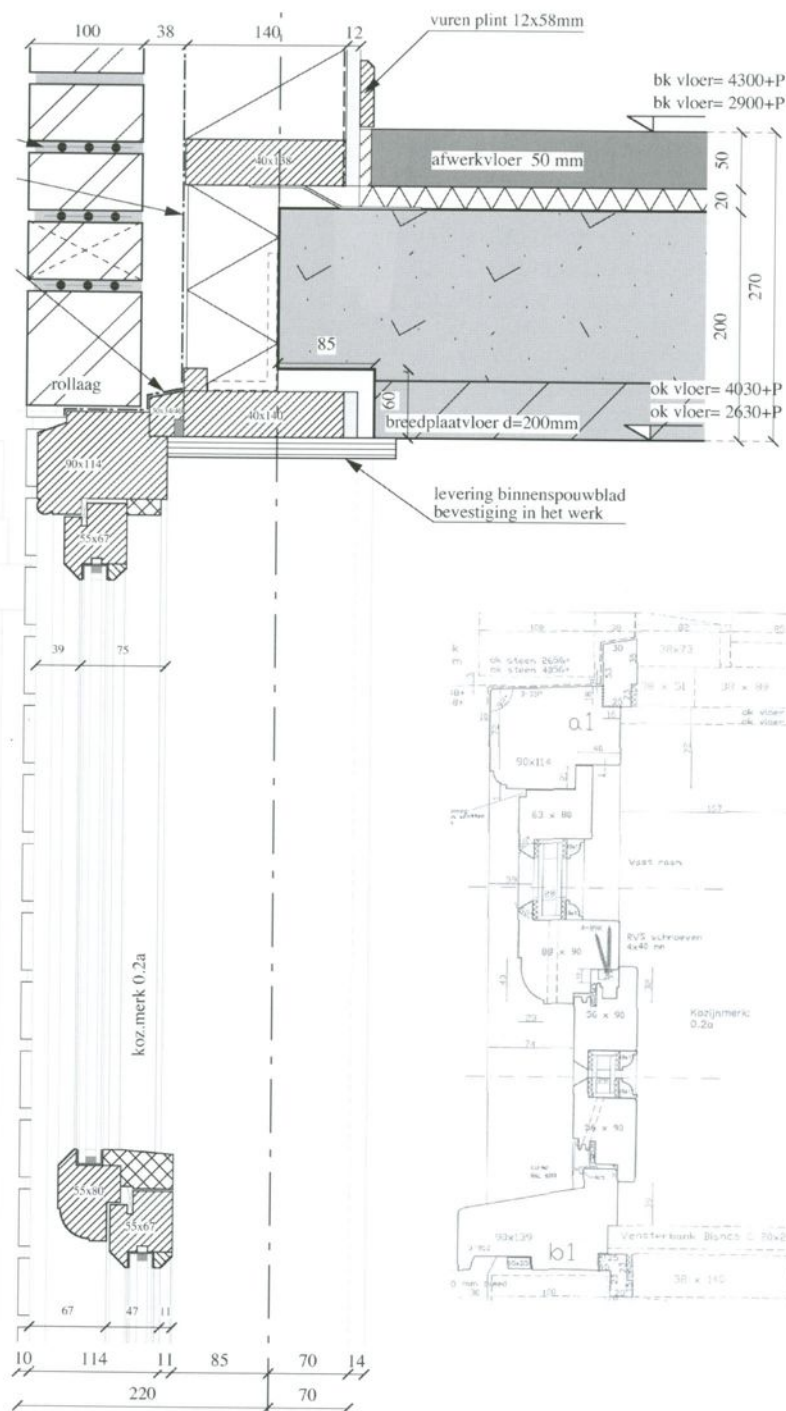
om aan de garanties te voldoen, geheim blijft. Neem de ramen in project Nieuw-Vreeswijk. Eigenlijk luidde de ambitie: een echt schuifraam maken. The next best thing was iets te maken, dat op een schuifraam lijkt. Een tussendorpel of kalf moest voorkomen worden, want die wordt wit, omdat die bij het witte kozijn hoort. De bovendorpel van het draaikiepraam moet achter de onderdorpel van het vaste bovenlicht wegvallen. De onderdorpel van het bovenlicht wordt dan de aanslag en er komt een lat op voor het draaikiepraam. Een zo dun mogelijke lat, omdat anders de onderregel van het bovenlicht te zwaar wordt. De keuze viel op een lat zo dun als mogelijk. Maar het draaikiepraam bleek te moeten worden bevestigd met schroeven van 35 mm vanwege de inbraakwerendheid. Het hout moest dus minimaal 40 mm dik worden. Wij hadden dat nooit kunnen weten, omdat het document – een TNO-testrapport – uitsluitend mocht ingezien worden door leden van de SKH. Op de vraag of het niet 2 schroeven van 20 mm mochten zijn, wordt volstaan met te zeggen, dat die mogelijkheid niet getest was. En het rapport bleef dicht. Zoiets bemoeilijkt het ontwerpen, tot in de uitvoeringsfase blijft het sleutelen om de schade te beperken.'

En de weerstanden op esthetisch gebied?

'Neem zo'n kroonlijst. Tijdens welstandsoverleg ontstaat altijd discussie over zogenoemde historische lijsten en dat je een eigen lijst moet ontwerpen. Een welstandslid in Utrecht vroeg me eens: "Waarom kan het geen eigentijdse kroonlijst zijn, een abstractie van een historische?" Dat is vreemd. Want de echte moderne beweging van de twintiger jaren zou het zo hebben geformuleerd: "Kun je met drie planken niet de zeggingskracht van de traditionele lijst benaderen?" Oud en Dudok kenden dondersgoed de architectonische functie van traditionele kroonlijsten, maar leverden een moeizame strijd om iets anders, iets persoonlijks te tekenen. Nu zijn we dankzij hen, maar vooral door het "onderwijzersmodernisme" en het kroost daar weer van in de omgekeerde wereld beland. We zijn gewend, dat de bovenkant van een gebouw alleen een daktrim met eventueel een boeiboord heeft. Maar als een historisch verantwoorde kroonlijst ingediend wordt, meldt de Welstand: "Nee, niet zo'n historisch ding, maak toch gewoon een extra plank aan die daktrim." Een ornament of inbedding maakt het volgens hen ouderwets. Waarvoor een kroonlijst eigenlijk bedoeld is, ontgaat hen totaal.'

Het reproduceren van oude beelden vandaag de dag vraagt om vernieuwing. Dat is een mooi verhaal, maar laat onverlet dat Scala architecten zich heeft verlaten op oude principes. Wat is de waarde daarvan?

'Bepaalde conventies werken gewoon goed in de architectuur en stedenbouw en zijn gewoon handig. Zo zorgen de hofjes ervoor, dat je voelt dat je bij de mensen over de vloer komt, te gast bent. Het doordringen van het besef dat conventies als middel nodig zijn, zorgde voor een herleving van traditionele stedenbouw en architectuur. En juist conformisme was in de jaren zestig besmet geraakt. Denk weer aan die kroonlijst. Het is niet alleen een esthetisch dingetje van Montessori-leerlingen die vonden dat ze zich zo nodig moesten uiten. Een kroonlijst heeft een hoop andere kwaliteiten. Zoals nastelmogelijkheden en druipranden die zorgen dat het onderliggende lijst- en metselwerk schoon blijft. Maar dan die moderne lijst van dat nieuwe appartementengebouw hier verderop. Het lijkt wel een speklol. Aan de onderzijde van die ronding echter blijft het vuil hangen. Waar het oppervlak door de zon beschenen wordt, blijft de lijst schoon, maar aan de Noordgevel en aan de onderzijde blijkt het vocht en vuil een uitstekende biotoop voor algengroei en mos. Binnen de kortste keren ziet het er niet uit. Esthetisch moet een lijst boeien, zowel bij een gedekte hemel als bij fel zonlicht. Nederlandse lijsten zijn daarom sinds de zeventiende eeuw veel zwaarder geprofileerd dan Mediterrane vanwege het andere licht hier. Zelfs bij een hemel met de kleur van een dweil is bij een goede lijst veel te beleven. Een verfijnd elegant spel van licht en donker. Kroonlijsten beëindigen de gevels tegen de hemel: daardoor brengen ze rust in de gevelcompositie en geven een ruimtelijke ervaring aan het straatperspectief. De juiste profilering kan een groot gebouw rank maken en is nodig om de schaal van de wandelaar en de maat van de handpalm in de architectuur te brengen. De abstracties van de moderne beweging hebben daar nooit een goed alternatief voor kunnen formuleren.'

Geveldetails

copyright Scala architecten